

Lennart Palm

Andra världskriget mörklagt

Den 8 och 9 maj firas i Europa "Segerdagen", dagen för de allierades seger över Nazityskland. (På grund av tidsskillnaden mellan olika områden varierar datum för händelsen). Störst tycks intresset för segerdagen vara i det f.d. Sovjetunionen, medan den knappast alls uppmärksammas hos oss. Detta trots att intresset för Andra världskriget av allt att döma är större än någonsin i Sverige – en uppsjö av populärhistoriska böcker på temat fyller bokhandlarna, medan TV-serier och biofilmer – ofta från Hollywood – påfallande ofta behandlar skeendet 1939-1945. Det finns t.o.m. militärhistoriska sällskap som klär ut sig i olika krigsförändes uniformer och leker krig!

Innebär det livliga intresset för Andra världskriget också att kunskapen om ämnet är god? Knappast. Vad får vanligt folk egentligen veta och varifrån kommer informationen? Mycket är militaria och behandlar krigsföringen i snäv mening, enskilda krigståg, fältherrar o.s.v. En stor del av uppmärksamheten kring kriget kretsar också kring Förintelsen. En lika slående som betänklig omständighet är att nästan hela informationsflödet kommer från England eller USA: Hollywoodfilmer (t. ex. "Rädda menige Ryan"), kabel-TV:s History Channel, populärhistoriska författare – Applebaum, Montefiore och allt vad de heter. Motsvarande historieförmedling från andra delar av världen, exempelvis Ryssland, närmast lyser med sin frånvaro.

Följden blir ofrånkomligt en ensidig och klichéartad syn på kriget, där främst USA-England heroiseras. Samtidigt mörkläggs eller snedvinklas väsentliga sidor av förloppet. Saken blir inte bättre av att de styrande politiska kretsarna alltmer försöker påverka allmänhetens syn på det förflutna, bl.a. Andra världskriget. Myndigheten Forum för levande historia är ett ökänt exempel. Förutom att lyfta fram Förintelsen går verksamheten i hög grad ut på att sätta likhetstecken mellan nazism och kommunism.

Det sistnämnda är ett uppseendeväckande inslag i de numera gångbara tolkningarna av Andra världskriget: Nazityskland och Sovjet var lika goda kålsupare, och krigets utfall innebar endast att ett totalitärt tyranni ersatte en annan. Tankegången är förvisso inte ny, men efter murens fall har denna klichébild kolporterats med förnyad frenesi. (Den skärpta demoniseringen av kommunismen ter sig särskilt märklig med tanke på att den kommunistiska rörelsen i Europa idag nästan är utplånad). Samtidigt som forskarna, efter studier i de numera öppna Sovjetarkiven, skrivit ner antalet offer för Stalin-terror och Gulagsystem, används siffror från kalla krigets mest hätska propaganda i den politiska debatten. DN:s ledarskribent Peter Wolodarski skrev nyligen: "... Fram till andra världskrigets slut administrerade (KGB) folkmord på ungefär 30 miljoner människor."

I den förment objektiva Kunskapskanalen visades nyligen en lettisk TV-film, The Soviet Story, som behandlade Sovjet under Andra världskriget. TV-tittarna fick veta att kommunisterna var av alldeles samma skrot och korn som nazisterna: den sovjetiska ledningen avslog mängder av försök från England och Frankrike att skapa en allians mot Hitler, och lärer sig istället med Tyskland i akt och mening att starta det nya världskriget. Berija, chefen för Sovjets säkerhetstjänst, och Gestapochefen Reinhard Heydrich, påstås ha träffats för att lägga upp en gemensam nazistisk-kommunistisk strategi för att bl.a. lösa "judeproblemet". När Sovjetarmén i slutet av kriget befriat Auschwitz och andra läger var det egentligen bara för att ryssarna själva skulle kunna fortsätta nazisternas verksamhet i dessa läger. Nazisternas och kommunisternas primära målsättning var att döda så många som möjligt – enda skillnaden var att nazisterna ville döda andra raser, kommunisterna alla av fel klass. Som bevis för det senare uppger filmen att Sovjetregimen, medvetet och överlagt, beslagtogs all mat i Ukraina – alla tiggarbarn sköts.

Att filmens innehåll sakligt sett i stora stycken är absurt är ju inte lätt för den genomsnittlige TV-tittaren att veta. Exemplet visar att vad som helst idag kan påstås om Sovjet. Helt opåttalt kan klichéer, fotomontage och bildförfälskningar föras fram i media som gör anspråk på saktlighet. Källkritikens vanliga regler gäller helt enkelt inte för kommunismens historia. Om detta tycks de flesta tongivande opinionsbildare vara överens.

Dagens gängse berättelse om Andra världskriget är att det var USA och Churchill som räddade Europa (och världen). Vad vi räddades från, utöver Förintelsen, hamnar märkligt i skymundan. Och så blir det när Sovjet och Östeuropa bara tillåts passera i förbigående, och då propagandistiskt tillrättalagt. Man vet inte exakt hur många som dog i Andra världskriget. Flera forskare räknar med närmare 70 miljoner människor i världen som helhet, varav 45-50 miljoner civila. Räknar vi bort Asien, faller drygt hälften på Europa. En mycket stor del av dessa offer var medborgare i det dåvarande Sovjet. Krigets enorma mänskliga och materiella förödelse där behandlas mycket sparsamt i den dominerande berättelsen. När man nämner följande siffror uppfattas de därför beklämmande nog som nyheter av många: 1941-1945 förlorade Sovjet 11 miljoner soldater i döda och 18 miljoner i sårade. De civila offren var ännu fler: 15 miljoner döda. Till Sovjets mänskliga förluster skall också läggas de materiella: Tyskarna och deras allierade förstörde helt eller delvis 15-20 storstäder, 2 000 mindre städer och 70 000 byar. Över sex miljoner byggnader, 32 000 fabriker, 60 000 km järnvägsräls, 90 000 km landsväg och 90 000 broar lades i spillror. 98 000 kollektivjordbruk plundrades på djur och spannmål. Sovjets militära förlustsiffror bekräftar också vem som bar de största bördorna i kriget mot Nazityskland: briter och amerikaner förlorade vardera drygt 400 000 soldater under hela kriget. Röda armén beräknas ha tillfogat tyskarna 93 procent av deras förluster.

Vad handlade då kriget om? Åter blir ”den gängse berättelsen” dimmig: Hitler var ond. Tyskland hade behandlats för hårt efter Första världskriget. Den ekonomiska krisen fick många att kräva ”en stark man”. Med detta och rasidéerna fick Hitler med sig många tyskar. Men sen bränns det. Om mycket handlade om Första världskriget undrar man varför denna konflikt i sin tur ”bröt ut”. Den frågan ställs sällan, än mindre besvaras den. Det närmaste man kommer är sliriga formuleringar om dålig diplomati och nervösa regeringar, och så den där serbens terrormord i Sarajevo. Att diskutera bakomliggande kapitalistiska strukturer, imperialism o.s.v. går ju inte an; sådant stämplas i regel som kommunistpropaganda. Folk kan ju börja analysera vår egen tid efter samma logik, vilket skulle väcka obehagliga frågor om västvärldens militära aktivitet på många håll i dagens värld. Risker är att någon kan få för sig att kriget i exempelvis Irak och Afghanistan kanske har andra motiv än kvinnans frigörelse och demokratispridning.

Vad hade hänt om Hitler segrat? Nazitysklands geopolitiska program innebar bl.a.: Ett enat Västeuropa under tysk ledning; svaga och av Tyskland styrda eller beroende slaviska statsbildningar i Öst- och Sydösteuropa, leverantörer av råvaror och arbetskraft västerut; kontroll över oljan i bl.a. Kaukasusområdet; tyska kolonier i Afrika och på andra håll; en raspolitik som innebar eliminering av ”undermåliga raselement”, d.v.s. judar, romer och, inte att förglömma, 30 miljoner slaviska ”träskmänniskor” enligt den s.k. Generalplan Ost; ett samhällssystem utan några som helst demokratiska institutioner (ledarprincipen). Utrikespolitiken i första hand inriktad på att skaffa ”Lebensraum”, expansionsområden österut, där tyskar skulle kolonisera de samhällen som rensats på sina tidigare invånare. Folkrätten, med bl.a. förbud mot inblandning i andra länders inre angelägenheter, var en styggelse som skulle upphävas. Det ickeslaviska Europa —, Frankrike, Italien o.s.v. — skulle respekteras som egna statsbildningar, men, mer eller mindre, under Tysklands ”naturliga ledning”. Ekonomin skulle vila på kapitalistisk grund.

För de flesta av oss som begrundar naziprogrammet betydde segern över Nazityskland en stor seger för mänskligheten. Att Sovjet spelade en huvudroll för detta utfall är omöjligt att bortse ifrån. Kålsuparteorin om ”de totalitära systemen” klingar därför falskt, trots den gruvliga repression som onekligen förekom i den sovjetiska diktaturen. Man bör lägga märke till att stora delar av den europeiska borgerligheten länge hoppades på en Hitler-seger mot Sovjet; de ansåg uppenbarligen inte nazism och kommunism vara totalitära tvillingar. Faktum är att det inte bara var Tyskland som anföll Sovjet 22 juni 1941: Rumänien, Finland, Italien, Ungern, Slovakien och Kroatien var med, liksom stora frivilligkontingenter från andra ockuperade länder, som Danmark. Sveriges kung Gustav V skickade ett entusiastiskt gratulationstelegram till Hitler 1941, då de tyska arméerna tycktes vara på väg att knäcka Röda armén. Men om detta må vi inte berätta, varken på Segerdagen eller vid andra tillfällen.